

Council of Europe
Conseil de l'Europe

European Union
Union européenne

**Методичні рекомендації до
проведення в загальноосвітніх
навчальних закладах
Уроку щодо попередження
торгівлі людьми**

Міністерство освіти та науки України
Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

**Методичні рекомендації до
проведення в загальноосвітніх
навчальних закладах
Уроку щодо попередження
торгівлі людьми**

Київ – 2010

Методичні рекомендації до проведення в загальноосвітніх навчальних закладах Уроку щодо попередження торгівлі людьми / Бакка Т. – К.:«К.І.С.», 2010,. – 52 с.

*Схвалено Науково-методичною комісією з суспільствознавчих дисциплін Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України
(протокол № 4 від 13 жовтня 2009 року).*

Автор:

Тамара Бакка, доцент кафедри методики викладання історії та суспільно-політичних дисциплін Національного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова, кандидат педагогічних наук.

Для педагогічних працівників всіх типів загальноосвітніх навчальних закладів, закладів соціальної реабілітації, соціальних працівників, студентів вищих педагогічних навчальних закладів, широкого кола громадськості.

Цей посібник розроблено в рамках спільного проекту Європейського Союзу та Ради Європи “Проект із зміцнення та захисту прав жінок та дітей в Україні”

Ця публікація видана за сприяння Європейського Союзу. Зміст даної публікації не обов’язково відображає точку зору Європейського Союзу та Ради Європи.

Зміст

Передмова	4
Методичні рекомендації до проведення в загальноосвітніх навчальних закладах Уроку щодо попередження торгівлі людьми	7
Структура Рекомендацій	7
Частина I. Основні ідеї та цілі Уроку щодо попередження торгівлі людьми	7
Частина II. Інформативний мінімум для вчителя	10
Частина III. Рекомендований алгоритм проведення Уроку щодо попередження торгівлі людьми	21
Роздатковий матеріал для учнів	27
До вправи «Що трапилося?»	27
До вправи аналізу життєвих ситуацій	27
Практичні поради	32
Ви вирішили працювати за кордоном	32
Якщо Ви ідете працювати за кордон	32
Додаткові джерела інформації для вчителя:	39
Додатки	40
Факти та цифри	40
Конвенція ООН про права дитини	43
Із Кримінального кодексу України	48

Передмова

Актуальність проведення Уроку щодо попередження торгівлі людьми в школах України обґрунтована процесами, якими охоплена наша держава. Україна, обравши демократичний шлях розвитку, стала складовою глобальних суспільно-історичних, політичних і економічних процесів. Звільнившись від впливу тоталітарного режиму та нав'язаної ідеології, наша держава відчинила свої двері сучасній світовій спільноті. Разом з позитивними зрушеннями, ці зміни принесли і низку проблем для українського суспільства.

В цьому уроці йтиметься про торгівлю людьми як про явище, що поруває права і свободи людини, закріплені в Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН.

Згідно з Палермською Конвенцією ООН і Протоколом до неї, прийнятими в листопаді 2000 року, торгівля людьми є одним із найбільш небезпечних кримінально караних діянь. Вона є третім за своїми масштабами видом організованої злочинності, що поступається лише нелегальній торгівлі наркотиками та зброєю.

Історія свідчить, що проблема торгівлі людьми має глибоке коріння. На різних етапах свого розвитку ставлення суспільства до цієї проблеми було різним. Утім лише на початку XXI століття розпочався робота на міждержавному рівні, в рамках якої світове співтовариство розглядає тепер торгівлю людьми як проблему боротьби зі злочинністю. Свідченням стурбованості міжнародного співтовариства ситуацією, що склалася з торгівлею людьми, є низка конвенцій, пактів та протоколів щодо розв'язання цієї проблеми.

За своєю природою торгівля людьми майже завжди носить транснаціональний організований характер, оскільки до її здійснення долучаються представники злочинного світу різних країн, а її жертв можуть переміщувати через багато державних кордонів.

Правоохоронні органи України зіткнулись зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, на початку 90-х років минулого сто-

ліття. За останні п'ять років за даними МВС України від торгівлі людьми потерпіли 1807 осіб.

З метою боротьби з цим видом транснаціональної організованої злочинності, був прийнятий Закон України “Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України”. У зв'язку з цим Кримінальний кодекс України було доповнено статтею, яка передбачала покарання за торгівлю людьми (ст. 124-1 КК України), а згодом було ухвалено новий Кримінальний Кодекс України, що набув чинності з 1 вересня 2001 року, до Особливої частини якого увійшла стаття 149 “Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини”.

Протидія торгівлі людьми на національному рівні – це комплексна проблема, до вирішення якої залучені співробітники багатьох міністерств та відомств. З часу створення в кримінальному розшуку МВС України та в обласних управліннях органів внутрішніх справ спеціалізованих підрозділів з боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, головна роль у протидії цьому виду злочину відводиться саме цим структурам.

З метою ефективного попередження торгівлею людьми в Україні успішно діє низка міжнародних організацій та мережа громадських об'єднань.

Значний внесок у справі протидії насильству та запобіганню торгівлі людьми робить Міжнародна жіноча правозахисна організація «Ла Страда – Україна», яка з 1997 року працює в напрямі ліквідації всіх форм дискримінації та насильства в суспільстві, сприяє дотриманню прав людини, гендерній рівності та захисту прав дітей.

Центр „Ла Страда-Україна” є членом Координаційної ради із запобігання торгівлі жінками при Уповноваженому Верховної Ради з прав людини (з 1998 р.), Експертної робочої групи при Міжвідомчій координаційній раді з запобігання торгівлі людьми (з 2003 р.), Громадської ради при МВС України з питань забезпечення прав людини (з 2005 р.). При підготовці зазначених методичних рекомендацій

до Уроку були використанні матеріали та напрацювання Міжнародної жіночої правозахисної організації «Ла Страда – Україна».

Проведення Уроку щодо попередження торгівлі людьми в загальноосвітніх навчальних закладах дає можливість ознайомити з цією проблемою значну кількість молодих людей, які невдовзі стануть повноправними суб'єктами суспільно-політичних, державних та міжнародних відносин.

Обізнаність молоді з гострих проблем сучасності, таких як торгівля людьми, сприятиме її адаптації до життя в сучасному глобалізованому соціумі та запобігатиме негативним проявам його.

Методичні рекомендації до проведення в загальноосвітніх навчальних закладах Уроку щодо попередження торгівлі людьми

Структура Рекомендацій

Частина I. Основні ідеї та цілі Уроку щодо попередження торгівлі людьми.

Частина II. Інформативний мінімум для вчителя.

Частина III. Рекомендований алгоритм проведення Уроку.

Додатки.

Частина I. Основні ідеї та цілі Уроку щодо попередження торгівлі людьми

A. Ідеї та мета

Основні ідеологічні засади Уроку виходять з Державної цільової програми з протидії торгівлі людьми.

Стаття 1 Конституції України проголошує Україну демократичною, правовою, соціальною державою, а стаття 3 Конституції визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні. Тому організація протидії торгівлі людьми раїні спрямована на захист прав і свобод людини насамперед через створення умов для усунення цього ганебного явища й підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення.

Кабінет Міністрів України 7 березня 2007 року затвердив Державну цільову програму з протидії торгівлі людьми на період до 2010 року. Серед заходів, передбачених програмою, значаться розширення профілактичних програм та проведення превентивно-освітньої роботи серед молоді.

Освітня робота серед молоді відіграє важливу роль у попередженні торгівлі людьми. Освітні програми та заходи для школярів покликані:

- поінформувати учнів та учениць про явище торгівлі людьми;
- привернути увагу учнів та учениць до гендерних проблем, питань про честь та гідність людей як соціобіологічних істот;
- поінформувати школярів про причини та наслідки гендерної дискримінації;
- сформувати у школярів навички обережної поведінки та вміння захищати власну гідність.

Наскрізні педагогічні ідеї Уроку зводяться до:

- усвідомлення учнями актуальності означеної проблеми та виявлення причин, що її породжують;
- поінформованість учнів про ймовірні ризики та шляхи запобігання потрапляння в ситуації, пов'язану з торгівлею людьми;
- формування в учнів моделі безпечної та конструктивної поведінки в ситуаціях ризику стати «живим товаром»;
- формування в учнів толерантного ставлення до постраждалих від торгівлі людьми;
- формування учнями власного ставлення до торгівлі людьми як порушення прав людини та ганебного явища сучасності.

Б. Умови ефективності Уроку

Урок, присвячений попередженню торгівлі людьми, має стати одним із заходів кампанії з ознайомлення учнів (а через них – їхніх батьків) з цим поширеним явищем сучасності. Важливо, щоб Урок не став разовим заходом, а органічно вписався в систему навчально-виховної діяльності педагогічного колективу з формування цінлісної системи профілактично-попереджувальної роботи серед учнів та їхніх батьків.

Проведення Уроку в загальноосвітніх навчальних закладах буде ефективним за умов:

- достатньої поінформованості педагогів, котрі його проводитимуть;
- оптимальної методичної побудови заняття, комбінування традиційних та інноваційних (інтерактивних) методів навчання;
- опори на життєвий досвід школярів різних вікових груп;
- опанування учнями навчального матеріалу;
- урахування вікових особливостей учнів;
- спонукання учнів до подальшого обговорення означеної проблеми в сім'ї, з однокласниками та друзями.

Директор загальноосвітнього навчального закладу (або заступник з навчально-виховної роботи), враховуючи кадровий склад педагогічного колективу закладу, може доручити проведення Уроку про попередження торгівлі людьми з учнями основної та старшої школи вчителю правознавства, вчителю історії, вчителю громадянської освіти, класному керівнику, шкільному психологу, соціальному педагогу.

В. Форма заходу

Урок щодо попередження торгівлі людьми може бути включений у навчальну програму предметів галузі «Суспільствознавство» (правознавство, громадянська освіта, «Права людини»), курсів за вибором учнів та факультативних курсів у старшій профільній школі. Однак найраціональнішою формою заходу, з огляду на зміст і часовий ресурс, видається проведення Уроку в форматі позакласного заходу.

Проведення Уроку щодо попередження торгівлі людьми буде доцільним і ефективним також улітку в дитячих спортивних, освітніх чи оздоровчих таборах.

Г. Ресурсні особи

До підготовки та проведення Уроку варто залучити регіональні соціальні служби, управління у справах сім'ї та молоді, служби у справах дітей, правоохоронні органи, місцеві органи виконавчої влади та самоврядування, батьків, науковців, представників громадських організацій, які мають відповідний досвід участі в таких заходах чи опікуються означеною проблемою.

Частина II. Інформативний мінімум для вчителя

Незалежно від того, з учнями яких вікових категорій проводитиметься Урок щодо попередження торгівлі людьми, однією з основних умов його ефективності є володіння педагогом базовою інформацією, пов'язаною з означеною проблемою, а також основними положеннями нормативно-правових актів з питань протидії їй.

А. Торгівля людьми: поняття, історичні корені, причини

Поняття «торгівля людьми» складалося протягом століть і трансформувалося разом зі зміною історичних епох, розвитком і гуманізацією суспільства та переглядом існуючих моральних канонів. Явище купівлі-продажу людей не може претендувати на роль нового для суспільства феномена, хоча сьогодні подеколи його називають саме таким.

Проблема торгівлі людьми має глибокі історичні й етнонаціональні корені. На різних етапах свого розвитку людство по-різному ставилося до неї: на ранніх стадіях людської історії ставлення до торгівлі людьми було досить ліберальним; згодом людське співтовариство усвідомило неможливість існування такої форми використання людини, яка б дискримінувала та принижувала її гідність. Почалася багатостолітня боротьба з цим ганебним явищем, що не припиняється й сьогодні.

В огляді НУО «Anti-Slavery International» виокремлені такі сучасні форми рабства: рабська праця, торгівля людьми, домашнє

рабство, сервітут, боргова залежність, примусова праця, кріпацтво, примусова праця або трудова повинність, підневільний шлюб, сексуальне рабство тощо.

Торгівля людьми з поневолюванням жертв – це **сучасна форма** давньої світової **торгівлі рабами**. Вона заснована на ставленні до людини як до товару, який можна купувати і продавати, змушувати до підневільної праці (у секс-індустрії, в сільському господарстві, зареєстрованих та нелегальних підприємствах) за мізерну платню або взагалі безкоштовно¹.

Торгівля людьми – це вербування, перевезення, передача, приховування або прийом осіб шляхом погрози застосування сили чи інших форм примусу, викрадання, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливого становища або шляхом виплати чи одержання грошей або іншого тиску, щоб отримати згоду особи, яка має контроль над іншою особою з метою експлуатації

Торгівля людьми – це **злочинний бізнес**, що ґрунтується на вербуванні, приховуванні та перевезенні людей виключно з метою їншої експлуатації. Кожного року ошукування мільйонів людей в усьому світі приносить торговцям людьми прибутки в мільярди доларів.

Коли мова заходить про експлуатацію людини, то це як мінімум означає експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусові працю або послуги, рабство чи практику, що наближається до рабства, вилучення органів людини (Протокол про попередження і припинення торгівлі, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї (Палермський протокол), ст. 3 (а), Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми ст. 4 (а)).

1 <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/197.htm>

При торгівлі людьми жертв не обов'язково нелегально перевозять через міжнародні кордони. Перетинання кордонів дуже часто є цілком легальним, наприклад, коли жертви – громадяни країн ЄС. Але все частіше кордони перетинати взагалі не потрібно: багато жертв підлягають примусу і позбавленню своїх свобод безпосередньо у країні, де вони проживають.

Бідність і нерівність є важливими чинниками того, що певна частина населення більш уразлива в цьому питанні. Проте вони не є єдиною причиною торгівлі людьми².

Опосередкованим винуватцем збереження торгівлі людьми вважають бурхливий економічний розвиток людства і процес глобалізації. В багатьох країнах промислова революція призвела до руйнування традиційних сільських спільнот і масового переміщення сільського населення в міста. Роботодавці зацікавлені в дешевій робочій силі, і в тих державах, де не розвинуте законодавство щодо захисту прав найманих працівників, можуть існувати різні форми рабства та примушування до праці. Не останню роль відіграє також невміння чи небажання урядів держав боротися з організованою злочинністю, наркаторгівлею тощо.

Розлад національних економічних та політичних систем держав в умовах кризи особливо впливає на жінок, які мають менше можливостей для легального працевлаштування за кордоном, аніж чоловіки. Існує ще один фактор, що впливає на їхнє бажання їхати за кордон у пошуках щастя – це насильство, зокрема домашнє.

Кількість дітей, яких вивозять в інші країни з метою використання у важкій нелегальній праці, жебрацтві, проституції з року в рік зростає в усьому світі. Це явище, як правило, пов'язане з бідністю, епідемією СНІДу, економічною кризою, політичними репресіями, а також слабким імміграційним контролем у низці країн. Серед причин, що сприяють торгівлі дітьми, дитячій проституції та порнографії (як «внутрішній», так і «зовнішній») виокремлюють такі:

2 <http://www.polarisproject.org>

- культ сексу в ЗМІ, особливо на теле-, кіно- екранах та в журналах;
- хибне уявлення про легкість і швидкість заробітку в секс-індустрії;
- відсутність потреби та бажання здобувати освіту;
- важке матеріальне становище сім'ї;
- соціальне сирітство, безпритульність;
- гендерна дискримінація та ін.

Торгівля людьми – це злочинна діяльність, що виходить з можливості отримувати великі прибутки завдяки великому попиту та незначним ризиком судового переслідування. Якщо попит не контролюватиметься і ризики для торговців людьми залишатимуться незначними, торгівля людьми існуватиме, незважаючи на інші сприятливі фактори.

Об'єктом цього злочину може бути свобода будь-яких осіб незалежно від статі й віку: чоловіків – з метою експлуатації їхньої праці, примусового використання у військових конфліктах; жінок – з метою примусу до укладання шлюбу, народження дитини примусово або на замовлення, роботи в легальному або нелегальному секс-бізнес; дітей – для жебрацтва; будь-яких осіб – для вилучення і трансплантації органів, з метою примусової праці, насильницького використання в домашньому господарстві, в промисловості або сільськогосподарському секторі;

Трансформаційні зміни та глобальні перетворення в Україні протягом останніх десятиріч призвели до значних політичних і соціальних зрушень. Серед них як позитивні (політична та економічна свобода, відкриття кордонів та падіння «залізної завіси»), можливості для громадян подорожувати світом), так і негативні (погіршення соціально-економічного становища переважної більшості населення, слабка правова захищеність громадян, низький рівень життя, високий рівень безробіття, зростання злочинності та корупції тощо.

Неефективність політичних та економічних реформ у нашій державі, декларативність соціальної політики, зростання прірви між верхами і абсолютною більшістю населення, зубожіння значної кількості людей, безробіття призвели до того, що переважна частина населення (особливо представники молодого покоління) не бачить перспектив для самореалізації на Батьківщині, а виїзд за кордон розглядається як умова вирішення тимчасових фінансових проблем, так і стратегія життєвого шляху.

Працевлаштування за кордоном має дві сторони: з одного боку, це важливе джерело формування середнього класу, інструмент включення до міжнародного ринку праці, інтеграції до міжнародної спільноти; з іншого боку, ситуація ускладнюється через криміналізацію процесу міграції, оскільки дешева робоча сила громадян України (як і громадян інших держав) становить основу надприбутків посередників в Україні та за її межами внаслідок того, що можливостей легально виїхати за кордон та працевлаштуватись там для всіх бажаючих недостатньо.

Шляхи потрапляння в ситуації торгівлі людьми:

- оголошення про працевлаштування;
- поїздка за кордон на запрошення випадкових «знайомих» (через мережі посередників та постачальників, які не оформлені як легальні фірми);
- туристичні поїздки;
- шлюбні оголошення та контракти; мережа Інтернет;
- навчання за кордоном;
- система au-pair (з французької – няня).

Б. Проблема торгівлі людьми з огляду на права людини

Проблему торгівлі людьми слід розглядати з огляду на права і свободи людини, оскільки люди, якими торгують, позбавлені своїх основних прав і свобод.

Права і свободи людини є загальнолюдською цінністю, такою ж як Земля, повітря, океани, досягнення світової культури і науки. В цивілізованому суспільстві людські права і свободи визнаються пріоритетною соціальною цінністю, а їх поважання, дотримання та захист є головним обов'язком держави. Відмова в наданні прав і свобод, їх порушення – це не особиста трагедія окремої людини, а підґрунтя соціального і політичного безладу, що породжує насильство і конфлікти в суспільстві та між державами.

Люди, як члени суспільства, вступають у найрізноманітніші відносини між собою. Такі відносини можна представити як горизонтальні. Коли ж мова заходить про права людини, то відносини будуються по вертикалі, адже це виключно взаємовідносини людини і держави.

Права людини – це можливості вибору людиною певної моделі поведінки для забезпечення свого нормального існування і розвитку, закріплені в законах, інших правових актах держави і міжнародних документах

Права і свободи належать людині вже тому, що вона є людиною, адже це можливості, без котрих не може нормально існувати – сформуватись, розвиватись, проявити себе як особистість – жодна людина. Права і свободи людини є невідчужуваними, такими, що не потребують схвалення чи дозволу будь-кого, а значить держава, закріплюючи їх у законах, формує їх зміст та забезпечує їх захист.

Оскільки права людини стосуються самого факту людського існування, їх не можна відняти чи втратити. Тому більшість прав людини є невід'ємними. Їх не може хтось відібрати або скасувати, на них не може зазіхнути держава. Ані найнижчий соціальний статус, ані злочин і найсуворіше покарання, ані фізична неповноцінність або інтелектуальна обмеженість, ані будь-які інші особисті вади, так само як і приписи найвищих державних органів, не можуть позбавити людину її прав і свобод. Неможливо і самій людині

позбавити себе своїх прав, як неможливо перестати бути людиною, як би нелюдяно до тебе не ставилися.

Права людини однакові для кожної людини незалежно від раси, мови, кольору шкіри, релігії, статі, походження, стану здоров'я, політичних переконань, майнового стану. Права людини – універсальні. Із універсальності виходить ще один важливий принцип прав людини – рівність. Усі люди рівні вже тому, що вони люди. Рівність прав і свобод означає фактичну однаковість людей щодо їхніх соціальних можливостей у використанні прав і свобод та у виконанні соціальних обов'язків.

Права і свободи людини поширюються рівною мірою на всіх, хто знаходиться під юрисдикцією держави, і мають для них однаковий зміст і обсяг. Юридична рівність – це рівноправність, тобто формально рівне ставлення всіх до прав і законів, а також формально рівне ставлення закону до всіх. Рівноправність не означає фактичної соціальної рівності людей, адже її існувати не може – люди різні за статтю, фізичними якостями, мовою, вірою, майновим станом, соціальним походженням, інтелектуальним розвитком, здібностями та уподобаннями. Однак їх можливості за своїми основними «стартовими» показниками мають бути однакові в усіх. Кожна ж людина сама відповідає за реалізацію своїх прав відповідно до своїх потреб, здібностей, інтересів.

Права і свободи однієї людини обмежені правами і свободами іншої, тобто особа може реалізувати свої права будь-яким способом до того часу, поки ця реалізація не обмежує прав інших людей, а, отже, непорушність прав і свобод є своєрідною лінією обмеження прав кожного.

Міжнародні документи про права людини виділяють в окрему групу права дитини, адже дитина має особливі права і потреби – це права «росту», що обумовлені її фізичною, розумовою та духовною незрілістю. У зв'язку з фізичними і психічними особливостями дитячого віку, відсутністю необхідного життєвого досвіду й життєвої опори, дитині, порівняно з дорослими, значно складніше самій від-

стояти свої права. Саме тому в Загальній декларації прав людини, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права звертається увага на необхідність особливого захисту прав дитини.

Права дитини – це певні спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18-ти років для існування і досягнення зрілості

Конвенція ООН про права дитини містить вимоги, що гарантують свободу і гідність дітей, а також визначає умови, за яких вони можуть формуватись як особистості і громадяни. Вона проголошує дитину самостійним суб'єктом права³. Права дитини, задекларовані Конвенцією, можна поділити на: особисті (на життя, ім'я, громадянство, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності), політичні (право висловлювати власні думки та збиратися з метою висловлювання своїх поглядів), соціальні (право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я, благами соціального забезпечення, на рівень життя), культурні (право на освіту, на користування культурними цінностями).

Визначивши основні права дітей, Конвенція зобов'язала держави, що її підписали, забезпечити законодавчу гарантію цих прав. Наприклад, стаття 9 Конвенції вимагає, що держави-учасники повинні гарантувати, що дитину не віднімуть у її /його батьків проти їх бажання.

Становлення громадянського суспільства в Україні серед інших демократичних перетворень передбачає утвердження дієвих механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини та дитини.

Одним із найсерйозніших порушень прав і свобод людини в сучасному суспільстві є торгівля людьми. Це соціальне явище не

3 За матеріалами О. І. Пометун, Т. О. Ремех. Права людини: навчальний посібник. – Київ : «Літера», – 2008. – С. 23-25, 33-35.

визнає державних кордонів, не зважає на відмінності між рівнем розвитку держав та є актуальним майже для всіх держав і народів. За своєю природою торгівля людьми зазвичай має транснаціональний організований характер, оскільки до її здійснення долучаються представники злочинного світу різних країн, а потерпілих від цих злочинів можуть переміщувати через багато державних кордонів. За розміром цей вид злочинної діяльності посідає третє місце після торгівлі наркотиками та зброєю.

У ситуації з торгівлею людьми порушуються такі основні права і свободи людини:

- право на життя, свободу та особисту недоторканість (безпідставне затримання чи арешт означають, що вони були здійснені з порушенням чинного законодавства, термін затримання не вказується та не висувуються конкретні звинувачення);
- свобода від рабства (серед видів насилля – примусова праця без оплати чи боргова залежність);
- право на свободу від катувань, жорстокого чи нелюдського поводження (особи, які потерпіли від торгівлі людьми, дуже часто підлягають фізичному та психологічному насил्लю; під час затримання вони почасти зазнають принизливого ставлення до себе; потерпілі від торгівлі людьми страждають від фізичного насильства, гвалтування та тортур);
- рівність перед законом (дуже часто ставлення суддів та представників судової влади до осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, залежить від статі, раси, національності, наявності чи відсутності легального статусу чи походження; представники судової влади та судові органи нерідко висувують звинувачення не проти торгівців людьми, а проти осіб, які потерпіли від цього);
- свобода пересування та проживання (це право порушується, коли у особи відбирають паспорт та документи для в'їзду і перебування за кордоном чи тримають її ув'язненою);

- право на працю, створення профспілок та приєднання до профспілок (особи, які були продані, не можуть створити чи приєднатися до профспілки, а також не можуть нічого зробити для поліпшення умов праці);
- право на достатній рівень життя (особи, які потерпіли від торгівлі людьми, дуже часто не мають можливості нормально харчуватися, змушені жити в поганих умовах, їм може бути відмовлено в медичній допомозі; їм загрожує інфікування у випадку заборони використання контрацептивів);
- право на відпочинок (порушенням прав людини є примушування людей працювати кількість годин на день понад норму чи без вихідного дня (наприклад, хатні робітниці));
- свобода укладання шлюбу (права жінок порушуються, коли у шлюбі вони не мають рівних прав із чоловіками або коли жінок змушують укласти шлюб проти їхньої волі).

З огляду на важливість цієї проблеми розроблено низку міжнародних документів щодо боротьби з торгівлею людьми, які розглядають це явище як порушення прав і свобод людини. Це, зокрема, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Протокол про заборону торгівлі людьми, що її доповнює, та Конвенція Ради Європи «Про боротьбу з торгівлею людьми».

В. Нормативно-правова база щодо запобігання торгівлі людьми

Існує доволі великий арсенал міжнародних (і на їх основі – національних) нормативних документів щодо запобігання торгівлі людьми.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол, що доповнює її, про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, прийняті у грудні 2000 року в м. Палермо (Італія). Україна разом з іншими 124 країнами світу підписала їх та ратифікувала 4 лютого 2004 року на сесії Верховної Ради України.

3 травня 2005 року Комітетом міністрів Ради Європи ухвалена Конвенція «Про боротьбу з торгівлею людьми», відкрита для підписання у Варшаві 16 травня 2005 року з нагоди Третього саміту голів держав та урядів Ради Європи. Цей документ є міжнародним договором про захист жертв торгівлі людьми та дотримання їхніх прав. Він передбачає запобігання торгівлі людьми та переслідування осіб-торгівців. Конвенція застосовується до всіх форм торгівлі: національних, транснаціональних, пов'язаних або непов'язаних з організованою злочинністю. Вона захищає всіх жертв – жінок, чоловіків і дітей від усіх форм експлуатації – сексуальної, примусової праці чи послуг та ін.

Варто згадати й документ так званого «м'якого» права – Декларацію «Про боротьбу з торгівлею людьми», що була оприлюднена та відкрита для підписання всіма містами і громадами Європи 31 травня 2006 року на сесії Конгресу місцевих та регіональних рад Європи. Вона є внеском Конгресу в кампанію боротьби Ради Європи з торгівлею людьми під гаслом «Людина – не для продажу!», що започаткувала новий етап об'єднання місцевих органів влади у боротьбі та визначенні їхньої ролі у подоланні цього феномену. Конвенція передбачає впровадження незалежного механізму запобігання торгівлі людьми, який гарантуватиме виконання її положень Сторонами.

Ключові положення міжнародних правових актів знайшли відображення і в українському законодавстві. Так, зокрема, прийнята й реалізується Державна цільова програма з протидії торгівлі людьми. Кримінальний Кодекс України містить статтю 149, в якій зазначено, що торгівля людьми – це продаж, інша платна передача людини, а також здійснення проти неї будь-якої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі (особам) з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення в злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах, експлуатації її праці.

Частина III. Рекомендований алгоритм проведення Уроку щодо попередження торгівлі людьми

При проведенні Уроку як і під час навчального процесу, вчитель має враховувати, що оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості відбувається за умови її високої активності в навчально-пізнавальній діяльності. При проведенні заняття щодо попередження торгівлі людьми доцільно комбінувати традиційні та інноваційні (інтерактивні) методи навчання.

А. Очікувані результати

Після цього Уроку учні та учениці зможуть:

- розповідати, що таке «торгівля людьми»;
- називати основні причини та форми торгівлі людьми;
- визначати шляхи запобігання потрапляння в ситуацію, пов'язану з торгівлею людьми;
- моделювати варіанти безпечної та конструктивної поведінки в ситуаціях ризику стати «живим товаром»;
- більш толерантно ставитися до постраждалих від торгівлі людьми;
- висловлювати власне ставлення до торгівлі людьми як порушення прав людини та ганебного явища сучасності.

Б. Рекомендовані методи та форми роботи:

1. Вступна бесіда в загальному колі.
2. Робота з основними поняттями.
3. Робота з фрагментами нормативно-правових актів.
4. Робота в парах і в малих групах.
5. «Мозковий штурм».
6. Аналіз життєвих ситуацій.
7. Підсумкова бесіда.

В. Хід Уроку

Вступна частина

1. Розпочніть Урок з того, що зберіть асоціації учнів і учениць щодо слова «торгівля» (на дошці чи великому аркуші паперу). Задайте учням такі запитання (всі відповіді запишіть):

- *Чим можна торгувати?*
- *Чи може бути товаром жива істота?*
- *Чи можуть діти стати жертвами торгівлі?*

Попросіть дітей навести приклади з уроків історії, коли людина була товаром.

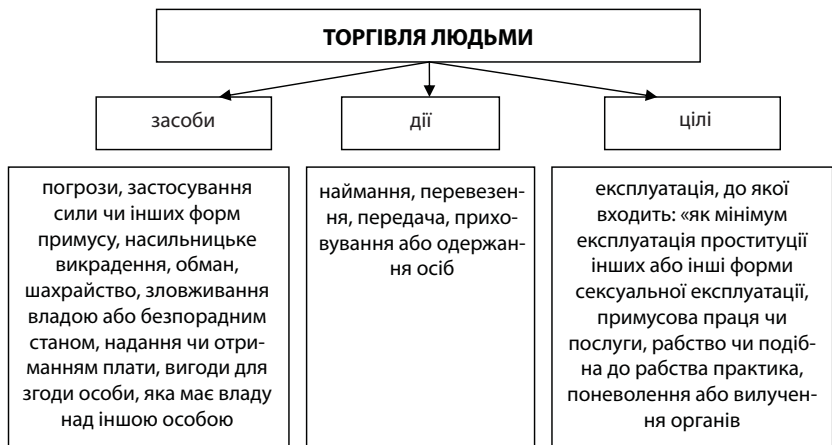
2. Назвіть тему Уроку та попросіть учнів і учениць озвучити його очікувані результати.

3. Зазначте, що торгівля людьми – це сучасна форма рабства. Наголосіть, що жертви торговців «живим товаром» позбавлені своїх основних прав і свобод людини, таких як право на свободу, на повагу до людської гідності, свобода від тортур, примусового лікування, право на приватність.

Основна частина

1. Розпочніть з того, що організуйте роботу учнів і учениць над чільним поняття Уроку «торгівля людьми». Для цього напишіть на дошці це словосполучення й запросіть учнів до обговорення питання «Що таке торгівля людьми?». Після вислуховування їхніх думок допишіть визначення поняття, що представлене в базовій інформації для Вас.

2. Приверніть увагу учнів і учениць до схеми та зазначте, що торгівля людьми є поєднанням трьох окреслених складових.

3. Попросіть учнів і учениць навести кілька прикладів, що ілюструють елементи схеми. У разі потреби прокоментуйте їхні відповіді, привертаючи кожного разу їхню увагу до схеми, або зазначте, що для кваліфікації діяння чи бездіяльності як торгівлі людьми мають бути наявними елементи всіх трьох категорій (дія, засіб та мета), наприклад: наймання людей (дія) шляхом обману (засіб) для експлуатації у проституції (ціль).

4. Зверніть увагу учнів і учениць на те, що наймання, перевезення, утримування та отримання дитини з метою експлуатації має розглядатися як «торгівля людьми», навіть якщо немає ніяких засобів, згаданих у визначенні. Наголосіть, що торгівля людьми – явище, яке може відбуватися як у межах національних кордонів, так і в міжнародному масштабі.

5. Проведіть протягом 10 хвилин вправу «Що трапилося?» (див. роздатковий матеріал). Для цього об'єднайте учнів і учениць у пари та надайте кожній з пар картки з коротким описом кількох ситуацій, пов'язаних з порушенням прав і свобод людини та торгівлею людьми. Запропонуйте дітям визначити, чи є тут ознаки торгівлі людьми. Наголосіть, що приклади слід аналізувати з огляду на три складові визначення в Палермському протоколі: 1. дія 2. засоби 3. мета експлуатації.

Коментар для вчителя: наприклад, у ситуації №1 була експлуатація (3), але були відсутні дві інші складові; у ситуації №2 мало місце вербування осіб за допомогою ошукування (складова 1 і 2), але не було експлуатації.

6. Організуйте презентацію результатів роботи пар, прокоментуйте їхні відповіді.

7. Перейдіть до з'ясування причин торгівлі людьми, залучивши дітей до вправи «Збери речення»: об'єднайте учнів і учениць у малі групи та роздайте кожній з них «половинки» або частини речень з базової інформації для вчителя. Запропонуйте дітям протягом 5 хвилин додумати речення та назвати причини торгівлі людьми. Після витікання часу для обдумування зберіть запропоновані учнями та ученицями варіанти «закінчених» речень щодо причин поширення торгівлі людьми в сучасному світі та в Україні.

8. 1) Якщо Ви працюєте зі школярами старшої школи, проведіть протягом 5-7 хвилин невеличкий юридичний практикум: надайте парам учнів і учениць невеликі за обсягом фрагменти нормативних актів щодо запобігання торгівлі людьми (з додатків до Уроку) й попросіть їх підготувати інформацію за схемою: назва, дата прийняття документу, хто (орган) ухвалив цей документ, якою є його основна ідея. Організуйте презентацію результатів роботи пар по колу. Після цього запитайте дітей, чому проблемою торгівлі людьми опікуються не тільки парламенти і уряди держав, а й міжнародне співтовариство.

2) Якщо Ви проводите Урок зі школярами початкової чи основної школи, коротко наголосіть, що проблемою торгівлі людьми опікуються не тільки парламенти і уряди держав, а й міжнародне співтовариство. Назвіть кілька міжнародних документів та узагальніть одним реченням мету їх прийняття.

9. Для з'ясування форм торгівлі людьми проведіть «мозковий штурм»: на аркуші паперу або на дошці зафіксуйте міркування дітей із заданого питання без коментарів. Підбийте підсумки і узагальніть результати колективної роботи.

10. Проведіть роботу з вивчення основних шляхів потрапляння в ситуацію торгівлі людьми. Це можна зробити у формі аналізу газетних оголошень про працевлаштування, туристичні поїздки, шлюб чи знайомства, навчання за кордоном, систему «au-pair», дешевий Інтернет.

11. Організуйте з дітьми читання і коментування практичних порад (підготуйте їх ксерокопії заздалегідь із роздаткового матеріалу).

Підсумкова частина

1. Підсумовуючи Урок, зазначте:

На підставі аналітичних матеріалів, фактів, статистичних даних, усних розповідей потерпілих та оцінок експертів можна з певністю стверджувати, що велика ймовірність потрапити до групи ризику, стати жертвою торгівлі людьми, комерційної сексуальної експлуатації стосується головним чином дітей, які зазнають насильства в сім'ї, перебувають у стані бродяжництва, які є наркозалежними, дітей, чий батьки ведуть асоціальний спосіб життя, дітей-сиріт, вихованців шкіл-інтернатів. Особливо вразливими до потрапляння в ситуації порнографії і проституції є малолітні втікачі – самітні й позбавлені підтримки діти в чужому місті. Таким чином, потенційними та фактичними жертвами найгірших форм дитячої праці, торгівлі стають, як правило, безпритульні, бездоглядні, діти з бідних, соціально незахищених сімей.

Основними причинами попиту на дитячу працю є матеріальні труднощі, негаразди в сім'ї, проблеми в школі та вплив вулиці, а також те, що дитяча робоча сила особливо дешева, або взагалі безкоштовна, дітьми можна маніпулювати за власним бажанням, вони не вміють і не можуть себе захищати.

Однак не існує жодних гарантій, що дитина з благополучної, функціонально спроможної сім'ї не потрапить до рук торговців людьми. Тому назріла необхідність посилити захист дітей і молоді від сексуального і трудового рабства, насильства й експлуатації в усіх формах.

2. Проведіть бесіду з дітьми за питаннями:

- *Про що ви дізналися на Уроці?*
- *Чи є ця інформація важливою і корисною для вас?*
- *Про що ще ви хотіли б дізнатися після Уроку?*

3. У заключному слові порадьте учням обговорити отриману на Уроці інформацію з батьками, дорослими членами родини, друзями. Роздайте їм аркуші паперу із зазначеними на ньому Інтернет-джерелами з теми Уроку.

Роздатковий матеріал для учнів

До вправи «Що трапилося?»

Картка № 1. Юрій, виїхавши за туристичною **візою**, вже два місяці працює в одній із країн Європи. На початку другого місяця роботодавець повідомив, що грошей Юрію не заплатять (експлуатація).

Картка № 2. Михайло знайшов роботу в Росії за оголошенням у газеті. Заплативши кадровій агенції за працевлаштування, він разом із 23 чоловіками поїхав до **Росії**.

Представник агенції повинен був зустрічати «найманих» на пероні вокзалу, однак ніхто їх не зустрів. У місті їх також ніхто не чекав — роботи не було навіть для місцевих мешканців (ошукування).

Картка № 3. Знайомий Сергія запропонував заробити багато грошей на будівництві в Польщі. Мовляв, потрібен тільки квиток, а там роботодавець **відкриє** їм робочу візу – запевняв він. Прибувши на місце, Сергій дізнався, що буде працювати нелегально. У нього забрали паспорт, з території об'єкту не дозволялося виходити. **Жив** він у бараці, працював без вихідних 14—16 годин на добу (ситуація торгівлі людьми).

До вправи аналізу життєвих ситуацій

Історія 1

Інга – 16-річна дівчина, старшокласниця. Директор модельної агенції запропонував Інзі поїхати до Об'єднаних Арабських Еміратів працювати моделлю. Він відзначив, що Інга дуже вродлива й зможе зробити успішну кар'єру. Пообіцяв, що Інга буде жити та відпочивати на віллі разом з такими як вона, а поїздка буде безкоштовною для неї, оскільки всі витрати на проїзд, оформлення візи, проживання, харчування сплатить модельна агенція. Окрім того, за роботу обіцяли платити 300 доларів США на місяць.

Інга погодилася. Директор агенції оформив усі необхідні документи та придбав авіаквиток.

Коли Інга та інші дівчата прилетіли в Об'єднані Арабські Емірати до м. Дубаї, їх зустріли двоє чоловіків, місцевих мешканців, та відвезли на віллу одного багатого господаря, де їх прийняла Ольга, дівчина з України. Представивши себе начальницею, Ольга відібрала в Інги та інших дівчат паспорти. На наступний день Ольга пояснила, що за кожну дівчину заплатили по 1000 доларів США і що дівчата мають жити на віллі й вдовольняти всі бажання господаря, а саме – надавати сексуальні послуги гостям, які приїжджають на віллу. Якщо дівчата комусь розкажуть про це, їм пригрозили, що запроторять їх у буцегарню як нелегалів або взагалі вб'ють.

Інга та інші дівчата були у відчаї, хотіли повернутися додому, але боялися за своє життя і тому надавали сексуальні послуги проти своєї волі. Крім того, без паспортів та грошей, вони не могли повернутися в Україну, а вийти за межі вілли, щоб втекти, не мали можливості, бо навколо були охоронці, які слідкували за ними. Так Інга і дівчата працювали кілька місяців. Грошей їм не платили зовсім, лише годували, примушуючи «відпрацювати борг» – гроші, які агенція витратила на їх перевезення. Телефонувати і виходити за територію вілли забороняли. Час від часу погрожували розправою за непокору і навіть били.

Через декілька місяців господар вирішив замінити дівчат, їм віддали паспорти, відвезли в аеропорт і відправили на Україну. Перед від'їздом їм знову погрожували розправою, де б в Україні не знаходилися дівчата, якщо вони комусь розкажуть про те, що вони дійсно робили за кордоном.

Історія 2

16-річний Микола – найменша дитина у родині, крім нього, ще є старші два брати й сестра. Батьки давно розлучилися. Мати не працює, на пенсії. Хлопець вирішив влаштуватися на роботу, щоб допомогти сім'ї. Спочатку влаштувався на роботу в селі, де жив,

різноробочим на пилорамі. Одного дня знайомий 23-річний хлопець із сусіднього села Максим розповів Миколі про можливість влаштуватися на роботу на пилорамі в Росії. Обіцяв, що за таку ж роботу, яку Микола виконує в селі, там отримуватиме до 800 доларів США на місяць. Проживатимуть робітники в будинку в хороших умовах. Хлопець погодився. До Росії на цю роботу погодилися поїхати ще 8 молодих хлопців.

До Росії хлопці їхали мікроавтобусом, який замовив Максим. Прізд оплачували самі, окрім цього кожен мав заплатити по 1000 гривень Максимові за допомогу у працевлаштуванні. Максим супроводжував хлопців до місця призначення.

Після прибуття на місце роботи, у хлопців відібрали документи під приводом оформлення на роботу. Миколу та інших хлопців поселили в недобудованому дерев'яному бараці, який хлопці мали добудувати самі. Спати не було на чому. Роботодавець, власник пилорами, пообіцяв, що незручності проживання компенсує зарплатою. До роботи стали наступного ж дня.

Протягом першого тижня хлопцям встановили платню в 250 російських рублів (близько 10 доларів США) за 1 кубометр напілених матеріалів. Через тиждень оплату зменшили, мотивуючи це погіршенням якості роботи, але навіть ті малі гроші хлопці не отримували, бо власник пилорами виплачував гроші за роботу всіх українських хлопців вербувальнику Максиму. Вербувальник же на руки хлопцям їхню заробітну платню не давав, посилаючись на те, що купуватиме для них продукти харчування, а решту грошей виплатить перед від'їздом додому. Працювали і в дощ, і в спеку по 14-16 годин, без вихідних. Над хлопцями постійно знущалися, здійснювали психологічний тиск на них. Якщо хтось із робітників не виконував план, бригадир накладав на нього штраф, а за непокору – жорстоко бив. Так тривало кілька місяців. Хлопці хотіли повернутися додому, але їм не дозволяли, паспорти не віддавали. Територія охоронялася, навколо був паркан із колючим дротом і собаками, втекти було неможливо.

Микола сильно хворів через перевтому та відсутність медичної допомоги. Не міг працювати. Він випросив документи у вербувальника під приводом того, що має поїхати додому за теплим одягом, обіцяв повернутись. Вербувальник і власник пилорами пригрозили йому, що у випадку звернення до міліції, вони знайдуть його в селі і розправляться з ним та його ріднею. Хворого Миколу відпустили за речами, заробітну платню не виплатили, дали лише гроші на проїзд. Микола туди більше не повернувся.

Історія 3

Надія жила вдвох зі своєю трирічною донькою Оленкою. Мала роботу, але зарплатня була дуже малою. Її знайома порекомендувала їй своїх друзів, які запропонували Надії поїхати до Польщі на заробітки. Один з цих друзів пояснив Надії, що вона буде збирати там пожертви для благодійної діяльності та що така робота є легальною у Польщі. Він запропонував зарплату в 150 доларів, безкоштовне житло, їжу та одяг для неї та її трирічної Оленки, а також пообіцяв, що робота буде нескладною. Ці самі люди підготували всі документи, зробили візи та сплатили за проїзд до Польщі Надії та Оленки.

По приїзді «роботодавець» пояснив Надії та іншій жінці, яка теж приїхала туди з двома діточками, що насправді вони робитимуть: жінки повинні жебракувати на вулиці зі своїми дітьми, платити власні кошти за житло та їжу; крім того, вони повинні повернути йому борг – гроші, витрачені на оформлення їхніх документів та переїзд до Польщі.

Коли Надія відмовилася це робити, її та доньку сильно побили, а потім трирічну Оленку забрала дружина «господаря». Надії не дозволяли бачитися з донькою взагалі. У такому становищі Надія не могла ані втекти, ані звернутися до поліції. Надія була змушена примусово працювати по 12-14 годин на день без відпочинку, незважаючи на погоду або фізичний стан. Їй нічого не платили.

Надія вимагала зустрічі зі своєю донькою, але їй відмовляли. «Господарі» віддали трирічну Оленку іншій жінці, яка з нею жебракувала і отримала за дівчинку гроші. Одного разу їх зупинила поліція для перевірки документів, внаслідок чого дитину забрали та помістили до дитячого притулку.

За шість місяців Надії вдалося втекти, вона звернулася до поліції і згодом знайшла свою маленьку Оленку у дитячому притулку. Надія і Оленка повернулися в Україну без грошей. Оленка, якій незабаром виповниться 4 роки, отримала важку психологічну травму внаслідок примушування до жебракування.

Практичні поради

Ви вирішили працювати за кордоном

У пошуках роботи за кордоном можуть допомогти молодіжні бізнес-центри, численні інформаційні дайджести (ЗМІ, реклама), вищі навчальні заклади і, звичайно ж, поради знайомих. Якщо ви вже знайшли роботу, тоді...

Обережно! Спочатку необхідно вийти зі стану ейфорії від перспектив, про які ви мрієте. Якщо після цього ваше рішення щодо роботи за кордоном не зміниться, треба детально розібратися: звідки ви отримали інформацію про таку роботу; чи є це джерело надійним; чи влаштовують вас умови вашої майбутньої роботи. Особливо обережно слід підходити до такого вибору майбутньої роботи жінкам та дівчатам – за роки незалежності України з країн СНД було вивезено 12 мільйонів жінок та дівчат віком від 12 років.

Обов'язково! Від'їжджаючи, залиште вашій родині, друзям чи родичам якомога точніші координати вашого майбутнього місця перебування (адресу та реквізити організації; всі можливі контактні телефони; адресу вашого майбутнього місця проживання; координати особи, через яку ви знайшли роботу – менеджера організації, знайомого, який порадив цю роботу).

Телефонуйте додому обов'язково!

Якщо Ви ідете працювати за кордон

- переконайтеся, що агенція (фірма), що пропонує Вам роботу, має ліцензію на працевлаштування українських громадян за кордоном, отриману в Міністерстві праці та соціальної політики України;
- поцікавтеся в місцевому Центрі зайнятості, чи є у фірми позитивний досвід працевлаштування українських громадян за кордоном;

- вимагайте спеціальної робочої візи – туристична та гостьова візи не дають права на працевлаштування.

Зверніть увагу! Підписання контракту є обов'язковою умовою працевлаштування. Вимоги до контракту:

- підписується у 2-х примірниках (для кожної зі сторін);
- має бути укладений зрозумілою для Вас мовою (українською або російською);
- повинен містити повну інформацію про умови роботи: термін дії контракту, тривалість робочого дня, вихідні дні, оплата праці, умови проживання, медичне страхування, повне ім'я та адреса роботодавця, умови розірвання контракту.

Уникайте в контракті фраз на кшталт «та інші види роботи», «всі роботи на вимогу роботодавця»;

По приїзду в країну, де Ви будете працювати, зареєструйтеся в посольстві України; – інформація про Ваше перебування допоможе дипломатичним представникам України захистити Ваші інтереси.

Мої елементарні правила безпеки...

1. Мою адресу, номер телефону та імена батьків я знаю напам'ять.
2. Я знаю номери телефонів спеціальних служб: 101 – пожежна допомога, 102 – міліція, 103 – швидка допомога.
3. Я завжди спілкуюсь зі своїми родичами.
4. Коли мені необхідно відлучитися, я повідомляю, куди йду і коли збираюсь повернутися. У випадку запізнення додому, я зателефоную батькам.
5. Якщо мені необхідно кудись піти, я піду не один/одна, а з товаришем/кою. В такому випадку ми зможемо допомогти один/одна одному/одній не потрапити в біду.
6. Я нікуди не йду з незнайомими людьми, не пристаю на їхні навіть привабливі пропозиції та нічого в них не беру.

7. Я ніколи не сідаю в автомобіль до незнайомих людей.
8. Я не дозволяю незнайомцям доторкатися до мене. Якщо ж хтось спробує доторкнутися до мене, я голосно і твердо скажу: "Ні!" й покличу по допомогу.
9. Якщо зі мною трапиться щось недобре, я негайно розкажу тим людям, яким я довіряю, тим, хто піклується про мене і хоче, щоб я був/була в безпеці.
10. Якщо в мене виникнуть питання, я зателефоную на Національну „гарячу лінію” – 08005002250 або звернусь до Інтернет сайту – www.lastrada.kiev.ua.

Я завжди буду дотримуватися цих правил. Я хочу бути щасливим/щасливою і здоровим/здоровою! Я на це заслуговую!

Пам'ятай! Коли трапляється випадок порушення прав дитини, важливо пам'ятати, що провини потерпілої дитини в цій ситуації немає і що вона завжди може звернутись по допомогу в державні органи або громадські організації.

Мої правила безпечної поведінки в Інтернеті.

1. Я не надаватиму ніякої особистої інформації (ім'я, вік, адресу, номер телефону, номер школи, місце роботи батьків) без згоди батьків.
2. Якщо я отримаю інформацію, яка примусить мене почуватися некомфортно, я одразу розповім батькам або вчителю про це. Мої батьки знають усіх, з ким я спілкуюсь в Інтернет мережі.
3. Я ніколи не погоджусь зустрітись з тим, з ким я познайомився/познайомилась в Інтернеті, без попередньої згоди батьків. Якщо я буду зустрічатися, то це буде людне місце, і я запрошу кого-небудь з батьків чи добре знайомих людей.
4. Я ніколи не вишлю свої фото людині, з якою я познайомився,-познайомилась через Інтернет, не порадившись з батьками.
5. Я не буду відповідати на листи чи прохання, які викликають почуття дискомфорту або сорому

6. Ми встановимо з батьками правила роботи в Інтернеті:

- час моєї роботи в Інтернеті;
- області відвідування Інтернету (сайти, блоги).

Якщо Ви збираєтесь навчатись за кордоном...

Для того, щоб отримати дозвіл на навчання за кордоном (студентська віза), необхідно підготувати низку документів. Як правило, до посольства обраної країни подаються:

- Свідоцтво про закінчення середньої школи (оригінал і переклад, завірений у нотаріуса та затверджений Міністерством юстиції та Міністерством закордонних справ України).
- Документ про складання іспитів до ВНЗ України.
- Довідка про те, що ти не був/була засуджений/на.
- Підтвердження того, що обраний навчальний заклад за кордоном зацікавився тобою.
- Знання мови країни перебування є основною умовою для отримання дозволу на навчання. Часто навчальні заклади вимагають посвідчення про складання іспитів з мови.
- Запам'ятай, туристична віза не дає права на отримання статусу студента за кордоном!
- Більш докладну інформацію про можливість навчатись за кордоном можна отримати в посольстві обраної країни, а також у культурному центрі/товаристві посольства.

Якщо ти збираєшся одружуватися з іноземцем/кою...

- Слід мати якомога більше інформації про свого майбутнього чоловіка чи свою майбутню дружину: чи має він/вона постійну роботу, чи був він/вона одружений/а, скільки разів, чи розлучений/на він/вона офіційно (розлучення та окреме проживання – різні речі).

- Запропонуй нареченому/ій зустрітися не на території його/її країни чи “нейтральній” стороні (це може поставити тебе у залежність), а в Україні.
- Поцікався особливостями шлюбного законодавства країни, в якій ти плануєш жити, у тому числі – правами спільних дітей, правами у випадку розлучення. Це можна зробити в посольстві та в юриста.
- Порадься з юристом щодо укладання шлюбного контракту.
- Переконайся, що шлюб, зареєстрований в Україні, буде дійсним за кордоном. При необхідності свідоцтво про шлюб можна легалізувати (затвердити у нотаріуса, Міністерстві юстиції та Міністерстві закордонних справ України).
- Запам’ятай, фіктивний шлюб – злочин. Це може стати причиною ув’язнення або депортації (видворення з країни).
- Виїжджаючи за кордон за гостьовою візою або за візою нареченої, пам’ятай: ці візи не дають права на роботу.
- Залиш копію закордонного паспорта та точну адресу нареченого/ої батькам. Регулярно телефонуй додому.

Загальні поради, які будуть корисними перед поїздкою за кордон

- Нікому не довіряйте Ваш паспорт. Документи, що засвідчують Вашу особу, завжди повинні знаходитись тільки у Вас.
- Якщо Ви збираєтесь працювати чи навчатися за кордоном, Вам необхідно підписати контракт. Контракт повинен бути написаний зрозумілою Вам мовою, а також містити інформацію про умови (оплату, вихідні дні, роботу у святкові дні, медичне страхування), місце та час Вашої майбутньої праці чи навчання.
- Пам’ятайте! Легально працювати за кордоном можна лише за наявності робочої візи. Ніякий інший вид візи не дає права на працевлаштування за кордоном.

- Залиште вдома детальну інформацію про майбутнє місце перебування за кордоном з адресою та контактними телефонами, а також копію свого паспорта та контракту. Ми б також рекомендували залишити своє фото та адреси Ваших іноземних друзів.
- Дізнайтесь номери телефонів українських посольств та консульських представництв за кордоном та візьміть їх із собою. Якщо Ви опинились у скрутній ситуації або Вам хтось загрожує, звертайтеся до представників своєї країни, які допоможуть Вам. Якщо в країні Вашого перебування немає посольства України, телефонуйте в посольство України в сусідній державі.
- В зарубіжних країнах активно працюють неурядові організації та служби, що надають допомогу особам, які опинились у скрутному становищі. Звертайтеся до них при необхідності.
- Термін перебування на території іноземної держави вказаний у Вашій візі. Порушення візового режиму унеможливить Ваш наступний виїзд за кордон. Дотримуйтесь правил візового режиму!
- Пам'ятайте, що знання хоча б елементарних слів іноземної мови значно полегшить Ваше перебування за кордоном.

Додаткові джерела інформації для вчителя:

1. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навчально-методичний посібник / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2007.
2. Гриценко Л. І., Лунченко Н. В., Ерстенюк О. В. Профілактична робота з протидії торгівлі людьми в навчальних закладах. – К., 2007.
3. Торгівля людьми: Нова ганьба і сором Європи, Бертельсман Штіфтунг, квітень 2008 // <http://www.bertelsmann-stiftung.de> Альманах інноваційних технологій: практика та перспективи / [Левченко К. Б., Ковальчук Л. Г., Огороднійчук І. І.] ; за заг. ред. Левченко К. Б. – К.: «Юрисконсульт», 2007– 2008. – 84 с.
4. Безпека життєдіяльності: всеукраїнський науково-популярний журнал. – 2007. – № 9 (спецвипуск). – 48 с.
5. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посібник / Заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. – К.: „Версо-04”, 2005. – 210 с.
6. Знай та захищай свої права: робочий зошит / Заг. ред. К. Б. Левченко. – К.: „Юрисконсульт”, 2008. – 75 с.;
7. Інформаційний вісник. Вища освіта №15/2004. – К., 72 с.
8. Соціальна профілактика торгівлі людьми: навч.-метод. посіб. / [К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна, Л. Г. Ковальчук та ін.] ; за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавіної. – [2-е вид.]. – К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2007. – 352 с.

Додатки

Додаток 1

Факти та цифри⁴

Загалом подати точну кількість ситуацій, пов'язаних з торгівлею людьми, і постраждалих від неї дуже складно, адже з торгівлею людьми може бути пов'язана велика низка подій у різних країнах. Бувають випадки, коли свідчення отримати важко, а жертв часто відлякують від співпраці з органами влади. До цих труднощів додаються ще й такі перешкоди правового та організаційного характеру: той факт, що співіснує кілька визначень поняття «торгівля людьми», що використовуються різні методи збору даних і що деякі органи влади просто не надають першочергового пріоритету для вирішення цього явища.

За даними Державного департаменту Сполучених Штатів, «приблизно від **600,000 до 820,000 чоловіків, жінок і дітей перевозять через міжнародні кордони щороку**, приблизно 70 % – жінки та дівчата і до 50 % – неповнолітні. Проте, зосередившись лише на транснаціональній торгівлі людьми, до цих даних не входять мільйони жертв у всьому світі, якими торгують у межах їхніх власних національних кордонів (джерело: Звіт про торгівлю людьми, служба моніторингу і боротьби з торгівлею людьми, 2005 р.)».

Згідно з Міжнародною організацією праці (МОП), управління ООН отримало доручення розглянути нормативи робочого часу, зайнятість, питання соціального захисту – **приблизно два з половиною мільйони людей стають жертвами торгівлі людьми кожного року на світовому рівні**. У 2005 р. підрахували, що кількість жертв від торгівлі людьми у промислових країнах склала 270,000. У

4 Джерела: *Майбутнє без дитячої праці*. Всесвітня доповідь на підтримку Декларації МОП про основні принципи та права на робочому місці, МОП, 2002; *Боротьба з неприйнятним: Нова міжнародна Конвенція про ліквідацію найгірших форм дитячої праці*, МОП. 1999.

2001 р. Єврокомісія підрахувала, що приблизно 120,000 людей привозили щороку в ЄС, щоб вони працювали в ситуаціях, які дуже нагадували примусову працю. У звіті про стан питання, виданому в лютому 2008 р., Європол говорить про сотні тисяч жертв від торгівлі людьми в ЄС⁵.

Існує широкий діапазон підрахунків щодо масштабу і розмірів сучасного рабства. МОП підрахувала, що є принаймні **12,3 мільйони дорослих і дітей, що виконують примусову працю, невіленьку працю і комерційні сексуальні послуги в будь-який час**. З кількості цих жертв, як підрахувала МОП, принаймні **1,39 мільйони – жертви комерційних сексуальних послуг, як транснаціональних, так і в межах країн**. Згідно з даними МОП, 56 % усіх жертв примусової праці – жінки і дівчата⁶.

За оцінками експертів понад 8 млн дітей залучені до безумовно найгірших форм праці, з них 6 млн – до примусової праці та економічного рабства, 0,3 млн – до участі у збройних конфліктах, близько 2 млн – до проституції та порнографії, понад півмільйона – до незаконної діяльності; близько 1,2 млн дітей є жертвами торгівлі людьми.

Іноді власники будинків купують дітей у своїх незаможних орендарів житла або «підрядники» з працевлаштування сплячують авансом певну суму грошей родинам у сільських районах, аби найняти їхніх дітей на роботу – переважно, в сільському господарстві, хатньому господарстві, секс-індустрії, плетінні килимів чи текстильній промисловості, добувній галузі чи виробництві цегли. Відомості про таку дитячу працю вже давно надходять з Південної Азії, Південно-Східної Азії та Західної Африки, і хоча офіційна влада заперечує існування дитячої праці в цих галузях, вона є поширеною та задокументованою.

5 Торговля людьми: Нова ганьба і сором Європи, Бертельсман Штіфтунг, квітень 2008 р., с. 2, <http://www.bertelsmann-stiftung.de>

6 Державний департамент Сполучених Штатів, Звіт про торгівлю людьми, служба моніторингу і боротьби з торгівлею людьми, 2009 р.; <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/123123.htm>

Однією з найтипівіших форм боргового рабства є залежність цілих родин, коли діти працюють, аби допомогти батькам сплатити позику чи інше грошове зобов'язання сім'ї. Позикодавці, які часто є власниками будинків, здебільшого маніпулюють ситуацією так, що залежним родинам важко або навіть неможливо сплатити борг. У такий спосіб кредитори забезпечують себе безкоштовною робочою силою практично на необмежений термін. Сім'ї можуть знаходитися в борговій залежності протягом декількох поколінь, коли діти приходять на зміну постарілим чи ослабленим батькам.

У країнах з перехідною економікою (Центральна та Східна Європа) надзвичайно загострилася проблема торгівлі жінками і дівчатами.

Конвенція ООН про права дитини

(скорочений варіант)

Стаття 1

Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку.

Стаття 2

Повага та забезпечення для кожної дитини всіх прав без будь-якої дискримінації.

Стаття 3

Забезпечення дитині захисту та піклування, які необхідні для її благополуччя.

Стаття 4

Держави-сторони вживають усіх необхідних заходів щодо забезпечення прав дитини.

Стаття 5

Держави-сторони поважають відповідальність, права та обов'язки батьків, що за законом відповідають за дитину.

Стаття 6

Кожна дитина має невід'ємне право на життя.

Стаття 7

Кожна дитина має право на ім'я і набуття громадянства.

Стаття 8

Кожна дитина має право на збереження індивідуальності.

Стаття 9

Кожна дитина має право не розлучатися з батьками.

Стаття 10

Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати стосунки і контакти з обома батьками.

Стаття 11

Держави-сторони вживають заходів щодо боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

Стаття 12

Кожна дитина має право вільно висловлювати свої погляди.

Стаття 13

Кожна дитина має право вільно висловлювати свої думки, одержувати та передавати інформацію на свій вибір.

Стаття 14

Кожна дитина має право на свободу думки, совісті та релігії.

Стаття 15

Кожна дитина має право на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

Стаття 16

Кожна дитина має право на захист від втручання в особисте та сімейне життя.

Стаття 17

Кожна дитина має право на доступ до інформації.

Стаття 18

Загальна та однакова відповідальність обох батьків за виховання і розвиток дитини.

Стаття 19

Захист дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства.

Стаття 20

Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, має право на особливий захист та допомогу, що надається державою.

Стаття 21

Держави-сторони дозволяють існування системи усиновлення.

Стаття 22

Забезпечення дитині права одержати статус біженця.

Стаття 23

Право неповноцінної дитини в розумовому або фізичному відношенні на особливе піклування.

Стаття 24

Кожна дитина має право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я.

Стаття 25

Кожна дитина має право на піклування.

Стаття 26

Кожна дитина має право користуватися благами соціального забезпечення.

Стаття 27

Кожна дитина має право на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, морального та соціального розвитку дитини.

Стаття 28

Кожна дитина має право на освіту.

Стаття 29

Освіта дитини має бути спрямована на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі; на підготовку дитини до свідомого життя в суспільстві.

Стаття 30

Кожна дитина має право користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію, виконувати обряди, користуватися рідною мовою.

Стаття 31

Кожна дитина має право на відпочинок і дозвілля.

Стаття 32

Кожна дитина має право на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи.

Стаття 33

Кожна дитина має право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами.

Стаття 34

Кожна дитина має право на захист від усіх форм сексуальної експлуатації.

Стаття 35

Держави-сторони вживають заходи щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди.

Стаття 36

Кожна дитина має право на захист від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди добробуту дитини.

Стаття 37

Жодна дитина не повинна піддаватися катуванням та іншим жорстоким, нелюдським видам поводження чи покарання.

Стаття 38

Захист дитини у випадку збройного конфлікту.

Стаття 39

Заходи, що сприяють фізичному та психологічному відновленню дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації, зловживань, катувань.

Стаття 40

Особлива турбота до дитини, що перебуває в конфлікті з законом.

Із Кримінального кодексу України

Кримінальний Кодекс України захищає дітей від їх використання в торгівлі, неналежному ставленні до них, сексуальній та іншій експлуатації. Нижче наведені статті Кримінального Кодексу України, згідно з яким кривдників чекає суворе покарання.

Стаття 137. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей.

1. Невиконання або неналежне виконання професійних чи службових обов'язків щодо охорони життя та здоров'я неповнолітніх внаслідок недбалого або несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило суттєву шкоду для здоров'я потерпілого, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами терміном до двохсот сорока годин, або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю терміном до трьох років.

2. Ті ж дії, якщо вони спричинили смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки, – караються обмеженням волі терміном до чотирьох років або позбавленням волі терміном до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю терміном до трьох років або без такого.

Пояснення:

- 1) невиконання обов'язків – це службова або професійна бездіяльність особи в умовах, коли вона повинна була і могла вчинити дії, які входять до її обов'язків і зафіксовані в трудових договорах, посадових інструкціях, кваліфікаційних вимогах до посади і професії;
- 2) неналежне виконання службових і професійних обов'язків – дії, виконані особою не так, як вимагають інтереси служби.

Стаття 149. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини.

1. Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи вразливого стану особи, – караються позбавленням волі терміном від трьох до восьми років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, – караються позбавленням волі терміном від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без конфіскації.

3. Дії, передбачені першою або другою частинами цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі терміном від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без конфіскації.

Примітка.

1. Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Стаття 150. Експлуатація дітей.

1. Експлуатація дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання їх праці з метою отримання прибутку –

карається арештом терміном до шести місяців або обмеженням волі терміном до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю терміном до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені щодо кількох дітей або якщо вони спричинили суттєву шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві, –

караються позбавленням волі терміном від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю терміном до трьох років.

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів.

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні –

караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом терміном до шести місяців, або обмеженням волі терміном до трьох років, з конфіскацією порнографічних предметів та засобів їх виготовлення і розповсюдження.

2. Ті ж дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, –

караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі терміном до п'яти років, або позбавленням волі на такий же термін, з конфіскацією порнографічної кіно- та відеопродукції, засобів її виготовлення і демонстрування.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зображень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, –

караються позбавленням волі терміном від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю терміном до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

Стаття 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво.

1. Створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти –

караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі терміном до двох років...

3. Дії, передбачені першою або другою частинами цієї статті, вчинені із залученням неповнолітнього, –

караються позбавленням волі терміном від двох до семи років.

Стаття 303. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

1. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство –

караються позбавленням волі терміном від трьох до п'яти років.

2. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або організованою групою, – караються позбавленням волі терміном від п’яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, – караються позбавленням волі терміном від восьми до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна або без конфіскації.

Примітка.

1. Під сутенерством в цій статті слід розуміти дії особи з забезпечення заняття проституцією іншою особою.

2. Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Стаття 304. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність.

Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми – карається обмеженням волі терміном до п’яти років або позбавленням волі на той же термін...

